

Gândirea critică – o competență transversală în contextul învățământului modern

Critical thinking – a transversal competency in the context of modern education

Lucia Schiopu,
lector, doctor în pedagogie,
Catedra de filologie engleză,
Facultatea de Limbi și Literaturi
Străine,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Rezumat

Articolul prezintă mai multe interpretări, contradictorii, ale conceptului de „gândire critică” și o sinteză a definițiilor existente în literatura de specialitate. Gândirea critică nu se bazează pe acumularea de informații, ci pe dezvoltarea competenței de a procesa informații, observații, interpretări, de a formula judecăți, inferențe, de a recunoaște inconsecvențele sau erorile logice într-o linie de raționament etc.

Cuvinte-cheie: gândire critică, efort intelectual, inferență, raționament, judecată.

Abstract

This article reveals the contradictory distinction of the concept of critical thinking but also presents a synthesis of the existing definitions. Critical thinking is not based on the accumulation of information, but on the development of the competency to process information, observations, interpretations, formulate judgments, inferences, recognition of inconsistencies or logical errors in a line of reasoning and so on.

Keywords: critical thinking, persistence, intellectual effort, inference, reasoning, judgment.

Termenul *gândire critică* este unul vag, abstract, în unele cazuri, s-ar putea spune, folosit chiar contradictoriu, deoarece oferă un spectru larg de definiții: de la observații, interpretări, la tehnici de luare a deciziilor, formulare de judecăți, găsirea de soluții etc.

În literatura de specialitate se menționează că gândirea critică denumește un set de competențe care identifică afirmații sau argumente ambigue sau echivoce; recunoaște inconsecvențele sau erorile logice într-o linie de raționament; identifică revendicările justificate sau nejustificate; determină puterea unui argument [2, pp. 486 -488]; acționează direct asupra îmbunătățirii cunoștințelor [33, p. 13]; este un produs al metacogniției și poate fi disociat în „(a) abilități verbale de raționament; (b) abilități de analiză a argumentelor; (c) abilități de gândire ca testarea ipotezelor; (d) abilități de gândire ce se manifestă în situații de probabilitate și incertitudine; (e) abilități de luare a deciziilor și de rezolvare a problemelor [17, pp. 452-453]. Sunt identificate opt domenii de gândire critică: stocarea și recuperarea cunoștințelor, generarea deductivă a inferențelor, inducerea, sau crearea de argumente, testarea ipotezelor, gândirea în situații de incertitudine, luarea deciziilor, dezvoltarea abilităților de rezolvare

a problemelor și/sau angajarea în gândirea creativă [34].

În definirea conceptului de „gândire critică”, există diferite opinii, interpretări, analize, de multe ori contradictorii, marcate de conflicte și ideologii concurente [6, p. 64]. Astfel, diferiți autori denumesc termenul *gândire critică* în mod diferit:

- *gândire clară* (Jepson, *How to Think Clearly*) [23];
- *gândire corectă* (Patterson, *Principles of Correct Thinking*) [28];
- *gândire critică* (Boraas, *Teaching To Think* și Black, *Critical Thinking*) [4; 3];
- *gândire directă* (Clarke, *The Art of Straight Thinking* și Thouless, *Straight and Crooked Thinking*) [5; 35];
- *gândire efektivă* (Jastrow, *Effective Thinking*) [22];
- *gândire reflexivă* (Dewey, *How We Think*) [8].

În ciuda mării varietăți de termeni care desemnează fenomenul gândirii critice și a definițiilor existente pentru acesta, există totuși definiții care abordează conceptul de „gândire critică” în calitate de:

- abordare deliberată/intenționată/activă a gândirii [8];
- sistematizare în gândire [17];
- proces focalizat, sistematic, organizat [34];
- persistență în actul de gândire [8; 16; 22];
- accent pus pe obiectivitate, flexibilitate [33];

- interpretare, sinteză, analiză și evaluare a informațiilor [2; 34];
- inferență, raționament, judecată [2; 9];
- explicarea argumentelor și a cunoștințelor utilizate pentru obținerea rezultatelor [1; 4; 13];
- formularea și explicarea ipotezelor [17, 18];
- dorința de a se angaja în efort intelectual [8; 12; 16];
- logica construirii secvențelor argumentative [3; 5; 9; 28];
- scepticism, creativitate [24; 34];
- utilizarea standardelor sau criteriilor de efort intelectual [29, 33];
- integritate intelectuală [8; 21; 26];
- metacogniție – gândire despre gândire [17; 18; 25; 32].

J. Dewey consideră că o persoană este reflexivă numai atunci când se află în stare de suspans și de căutare intelectuală, mentală. Atât procesul de formulare a judecăților și raționamentelor, cât și „căutarea intelectuală” sunt neconfortabile, dezagreabile, dar odată exersate, dezvoltă obiceiul dogmatic al minții [8, p. 16].

E.M. Glaser, în procesul de angajare în efortul intelectual, evidențiază trei teze:

- rolul crucial al dispoziției în procesul gândirii critice, întrucât abilitățile intelectuale sunt insuficiente fără o atitudine adecvată față de angajarea în demersul reflexiv;

- rolul indiscutabil al aptitudinilor de a se angaja în investigarea reflexivă cu succes, în mod critic;
- rolul logicii în gândirea critică [16].

E.M. Glaser susține că gândirea critică necesită un efort perseverent, pentru a examina orice idee în lumina dovezilor care o susțin și a valorifica capacitatea de:

- a recunoaște problemele;
- a găsi o soluție viabilă, mijloacele de soluționare a acestor probleme;
- a aduna și a colecta informații pertinente;
- a recunoaște ipotezele și valorile;
- a înțelege și folosi limba cu acuratețe, precizie și claritate;
- a discrimina, interpreta datele;
- a evalua dovezile și argumentele;
- a recunoaște existența (sau inexistența) relațiilor logice între propuneri;
- a formula/testa concluzii și generalizări justificate;
- a-și reconstitui tiparul valorilor pe baza experiențelor acumulate și pentru a formula judecăți exacte despre anumite aspecte, lucruri și calități în viața de zi cu zi [16, p. 5].

R:H. Ennis (1993) susține că gândirea critică reprezintă evaluarea corectă, rezonabilă a afirmațiilor, fără a preciza rolul aspectelor creative în formularea ipotezelor [10, pp. 179-180].

W.C. Hazlitt (1916) a folosit o varietate de însușiri ale gândirii, pentru a defini acest concept: gândire *bună*, gândire *metodică*, *pozitivă* și *constructivă*, gândire *liberă*, gândire *premeditată*, *cu un scop*, gândire *necritică* și gândirea *critică* [21]. J. Boraas (1922) consideră că gândirea critică necesită claritate, investigarea cauzelor și rezultatelor [4, p. 202].

Mai mulți autori au realizat diverse studii, pentru a demonstra impactul crucial al gândirii critice asupra dezvoltării gândirii abstracte. De exemplu, G. Glaser evidențiază următoarele teze fundamentale pentru dezvoltarea abilităților critice: 1. elaborarea, aplicarea și evaluarea materialelor și strategiilor de predare care cultivă și stimulează gândirea critică; 2. identificarea relației dintre capacitatea de a gândi critic, inteligență, capacitatea de citire și sistemul de interese-valori ale studenților și alte variabile [16, p. 8].

Programul de instruire adoptat de G. Glaser s-a bazat pe formarea de competențe, care s-a focalizat pe opt substraturi de bază ce facilitează dezvoltarea gândirii critice:

- (1) recunoașterea nevoii de a defini diverse concepte;
- (2) logica și claritatea dovezilor;
- (3) elaborarea presupunerilor;
- (4) formularea inferențelor deductive și inductive;
- (5) formarea atitudinii științifice;

- (6) prejudecata ca factor de decizie;
- (7) sistemul de valori și logică;
- (8) propaganda și cum poate influența ea gândirea [16, p. 94].

G. Glaser a stabilit că unitățile de lecție care au fost dezvoltate după modelul menționat supra stimulează creșterea capacității de gândire critică, ceea ce duce la îmbunătățirea performanței academice, a dispoziției generale și atitudinii.

P.J. Hatcher (2006) a realizat un studiu la Universitatea Baker, cu studenții de la anul I, pentru a investiga valorificarea capacităților de gândire critică prin dezvoltarea competenței de scriere [20, p. 250]. În cadrul programului de formare, studenții trebuia să utilizeze unele dintre modelele standard de argument, cum ar fi modus ponens, modus tollens, silogismul disjunctiv sau o combinație a acestora, pentru a construi și formula argumente în sprijinul pozițiilor pe care le-ar putea justifica/explica/descrie în lucrările scrise [Idem, p. 254]. În logica propozițională, modus ponens este o regulă de inferență strâns legată de o altă formă de argument, modus tollens. Ambele forme sunt aparent asemănătoare, constând în afirmarea consecinței, negarea antecedentelor și dovada absenței („A implică faptul că B și A sunt enunțate a fi adevărate; prin urmare, B trebuie să fie adevărat”) [37]. P.J. Hatcher relevă doi factori de succes importanți în desfășurarea

demersului reflexiv: 1. conștientizarea conceptului de „gândire critică”; 2. verificarea și evaluarea constantă a rezultatelor obținute.

Tabelul 1. prezintă analiza unor investigații realizate de diverși autori pentru a releva câteva eventuale direcții de dezvoltare a gândirii critice.

Tabelul 1. Proiecte de investigare a gândirii critice [27]

Auto rul	Metoda/Te hnica	Scopul	Rezultat e
Baker (1996)	Jurnalul reflexiv	Identificarea comportame ntului cognitiv și afectiv în timpul practicării exercițiilor de reflectare	Cultivarea reflecției și spiritului critic [1]
Bell et al. (2002)	Strategia de însușire bazată pe tehnica de învățare în grup	Realizarea analizei profunde a cazurilor clinice	Dezvoltare a cunoștințelor teoretice și procedural e
Daley et al. (1999)	Hărți conceptuale	Dezvoltarea gândirii critice prin elaborarea hărților conceptuale, stabilirea relațiilor dintre concepte, elucidarea, justificarea și explicarea conceptelor	Valorificarea gândirii critice și a reflecției; studenții au găsit această metodă utilă, dar consumato are de timp, iar profesorii o consideră una eficientă, care consolidează

			cunoștințele obținute [7].
Eerden (2001)	Utilizarea <i>critical thinking vignettes</i> pentru evaluarea învățării	Dezvoltarea abilităților de gândire critică în laboratoare speciale (pentru soluționarea cazurilor clinice)	Observarea, analizarea și realizarea feedbackului în procesul de dezvoltare a gândirii critice [11]
Jones and Sheridan (1999)	Studiul de caz	Simularea situațiilor care stimulează gândirea critică și luarea deciziilor	Antrenarea spiritului critic în activitățile de învățare, în procesele de examinare profundă; deschidere spre cunoaștere
Krejci (1997)	Imaginația	Stimularea creării imaginilor mentale în timpul rezolvării diferitor probleme didactice	Reprezentarea și crearea imaginilor mentale; condiționarea și stimularea constituirii structurilor mentale [24]
Rossignol (1997)	Strategii de expunere/Discourse strategies	Implementarea și fixarea strategiilor: formularea întrebărilor, enunțarea ipotezelor, emiterea întrebărilor și implicarea în activități investigaționale-practice,	S-a identificat un impact nesemnificativ în dezvoltarea reflecției [31].

		expunerea în grup	
Russaw (1997)	Tehnica perceperii personale/Personally perceived problem technique	Identificarea necesităților personale, descoperirea și valorificarea resurselor și limitelor proprii	Dezvoltarea cunoașterii de sine, a creativității, cultivarea învățării anticipativ-transformatoare prin prisma exercițiilor reflexive
Todd et al. (1998)	Utilizarea poștei electronice și a mesajelor electronice ca formă de evaluare	Valorificarea oportunităților de învățare	Valorizarea cunoștințelor și stimularea capacităților reflexive și autoreflexive
Perciful and Nester (1996)	IAC – Instruirea cu ajutorul calculatorului	Utilizarea calculatorului în scopul dezvoltării abilităților de gândire critică	Nu s-au atestat diferențe statistice semnificative între grupurile de control și cel experimental [30].

Pentru dezvoltarea gândirii abstracte, au fost evocați factorii care contribuie la dezvoltarea gândirii critice și, totodată, au fost accentuați factorii care împiedică dezvoltarea gândirii critice, relevați în tabelul 2 [36, pp. 212-213], așa cum este prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2. Factorii care influențează formarea gândirii critice

Factorii care contribuie la dezvoltarea gândirii critice	Factorii care împiedică dezvoltarea gândirii critice
<ul style="list-style-type: none"> • Formularea și explicarea conceptului de „gândire critică”. • Utilizarea unor strategii, metode eficiente de predare, care valorifică gândirea critică (SINELG (sistem interactiv de notare și eficientizare a lecturii și gândirii), Mozaicul, Jurnalul cu dublă intrare, Tehnica cvintetului, Cubul, Ciorchinele, Știu-Vreau să știu-Am învățat, Pălăriile gânditoare, Turul galeriei etc.). • Cultivarea și exersarea deprinderilor de gândire critică și creativă. • Generarea și extinderea aplicațiilor practice de gândire critică în cadrul programului. • Elaborarea strategiilor de evaluare pentru a măsura ceea ce a fost învățat. • Feedback continuu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tratarea gândirii critice în calitate de concept-cheie, și nu centrarea explicit pe predarea abilităților de gândire. • Nu se creează un concept clar al predării, o definiție și o descriere clară ale procesului de valorificare a gândirii critice, nu se stabilesc descriptorii și finalitățile programului de formare. • Utilizarea strategiilor de predare care nu valorifică gândirea critică.

„Gândirea critică” este un concept care descrie calitatea gândirii, modalitatea de abordare și atitudinea față de sarcina reflexivă. Gândirea critică se manifestă în cazurile de investigații intelectuale, pentru a contura un concept, fenomen, o hartă conceptuală; implică anumite eforturi intelectuale, pentru a enunța o ipoteză sau o concluzie, prin sintetizarea/integrarea tuturor cunoștințelor care urmează a fi argumentate în mod deductiv sau inductiv. Lipsa gândirii critice conduce la reflecții superficiale, la incapacitatea de a delimita esențialul de neesențial, adevărul de neadevăr, la abateri culturale, eșecuri ale operaționalizării gândirii.

Dezvoltarea gândirii critice duce la optimizarea capacităților de autoevaluare a aptitudinilor intelectuale, aduce mulțumire de sine, încredere în forțele proprii, creșterea gradului de confort în timpul învățării, asumarea responsabilității și afirmarea ca o persoană integră, conștientă, dispusă de a risca și a se aventura în demersul investigativ.

Bibliografie

1. Baker, C.R. Reflective Learning: A Teaching Strategy for Critical Thinking, *Journal of Nursing Education*, Vol. 35, No. 1, 1996, pp. 19-22.
2. Beyer, B. K. Improving thinking Skills- Defining The Problem. Developing

- Critical Thinking. *Phi Delta Kappan*, 65 (7), 1984, pp. 486-490.
3. Black, M. *Critical Thinking: An Introduction to Logic and Scientific Method*, 2nd ed., Prentice-Hall, New York, 1946.
  4. Boraas, J. *Teaching to Think*, Macmillan, New York, NY, 1922.
  5. Clarke, E.L. *The Art of Straight Thinking*, D. Appleton and Company, New York, NY, 1929.
  6. Condon, W. & Kelly-Riley, D. Assessing and Teaching What We Value: The Relationship between College-Level Writing and Critical Thinking Abilities, *Assessing Writing*, Vol. 9, No. 1, 2004, p. 64.
  7. Daley, B.J., Shaw, C.R., Balistrieri, T., Glasenapp, K. & Piacentine, L. Concept Maps: A Strategy to Teach and Evaluate Critical Thinking, *Journal of Nursing Education*, Vol. 38, No. 1, 1999, pp. 42-47.
  8. Dewey, J. *How We Think: A Restatement Of The Relation Of Reflective Thinking To The Educational Process*. Lexington, MA: D.C. Heath, 1933.
  9. Ennis, R.H. A Logical Basis For Measuring Critical Thinking Skills. *Educational Leadership*, 43 (2), 1985, pp. 44-48.
  10. Ennis, R.H. Critical Thinking Assessment, *Theory into Practice*, Vol. 32, No. 3, 1993, pp. 179-180.
  11. Eerden, K. Nursing and Health Care Perspectives; New York **Vol. 22, Iss. 5,** 2001, pp. 231-234.
  12. Facione, P.A. The Disposition Toward Critical Thinking: Its Character, Measurement, And Relation To Critical Thinking Skill. *Informal Logic*, 20 (1), 2000, pp. 61-84.
  13. Flavell, J. Metacognition And Cognitive Monitoring: A New Area Of Cognitive Development Inquiry. *American Psychologist*, 34 (10), 1979, pp. 906-911. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906>
  14. Frank, J. Raising Cultural Awareness In The English Language Classroom. *English Teaching Forum*, 4, 2013, pp. 1-11.
  15. Gardner H. *Frames Of Mind: The Theory Of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983.
  16. Glaser, E.M. *An Experiment in the Development of Critical Thinking*, AMS Press Inc., New York, NY, 1941.
  17. Halpern, D. F. Teaching Critical Thinking Across Domains: Dispositions, Skills, Structure Training, And Metacognitive Monitoring. *American Psychologist*, 53, 1998, pp. 449-455.

18. Halpern, D. F. Assessing The Effectiveness Of Critical Thinking Instruction. *The Journal of General Education*, 50 (4), 2001, pp. 270-286.
19. Hare, W. „Critical Thinking as an Aim of Education,” in *Aims of Education*, ed. R. Marples, Routledge, London, 1999.
20. Hatcher, D.L. Stand-Alone Versus Integrated Critical Thinking Courses, *Journal of General Education*, Vol. 55, No. 3-4, 2006, pp. 247-272.
21. Hazlitt, H. *Thinking as Science*, E.P. Dutton & Co., New York, NY, 1916.
22. Jastrow, J. *Effective Thinking*, World Publishing, Cleveland, OH, 1931.
23. Jepson, R.W. *How to Think Clearly*, Longmans, Green and Company, New York, NY, 1936.
24. Krejci, J.W. Imagery: Stimulating Critical Thinking by Exploring Mental Models, *Journal of Nursing Education*, Vol. 36, No. 10, 1997, pp. 482-484.
25. Kuhn, D. A Developmental Model Of Critical Thinking. *Educational Researcher*, 28 (2), 1999, pp. 16-46.
26. Lahneman, W.J. *The Future of Intelligence Analysis*. Maryland Security Studies, College Park, MD, 2006.
27. Marsh, M. *Advanced Analytic Cognition: Critical Thinking*. Interim Technical Report, US Air Force Laboratory, 2013.
28. Patterson, C.H. *Principles of Correct Thinking*, Longmans, Green and Co., New York, NY, 1937.
29. Paul, R. W. Critical Thinking: what, why, and how? *New Directions for Community Colleges*, 77, 1992, pp. 3-24.
30. Perciful, E.G. & Nester, P.A. The Effect of an Innovative Clinical Teaching Method on Nursing Students' Knowledge and Critical Thinking Skills, *Journal of Nursing Education*, Vol. 35, No. 1, 1996, pp. 23-28.
31. Rossignol, M. Relationship between Selected Discourse Strategies and Student Critical Thinking... the Clinical Post-Conference, *Journal of Nursing Education*, Vol. 36, No. 10, 1997, pp. 467-475.
32. Schaeffer, N.C. *Thinking and Learning to Think*, L. B. Lippincott Co., Philadelphia PA, 1901, p. 227.
33. Schön, D. *The Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Boss, 1983.
34. Schroyens, W. Knowledge And Thought: An Introduction To Critical Thinking. *Experimental Psychology*, 52 (2), 2005, pp. 163-164.
35. Thouless, R.H. *Straight and Crooked Thinking*, Pan Books Ltd., London, UK, 1953. UK, 1999.
36. Walsh, C.M. & Seldomridge, L.A. „Critical Thinking: Back to Square Two”

Journal of Nursing Education, Vol. 45,
No. 6, 2006, pp. 212-219.

37. https://en.wikipedia.org/wiki/Modus_pone
[ns](#)

Trasee empirice în pictura lui Leonardo da Vinci

Empirical trails in the painting of Leonardo da Vinci

**Rodica Ursachi, conferențiar
universitar,**

doctor în studiul artelor,

Catedra de pictură,

Facultatea de Arte Plastice și Design,

UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Rezumat

Articolul prezintă creația artistului renescentist Leonardo da Vinci, care a abordat pictura din perspectivă științifică. El a experimentat perspectiva aeriană, utilizând tehnica „sfumato”, a elaborat schema compozițională de tip piramidal, devenită clasică, și a introdus un nou ideal de frumusețe feminină, bazat pe idealul artei antice. Viziunea artistică a lui Leonardo da Vinci este bazată pe studiul naturii, iar pictura sa reflectă armonia dintre om și natură.

Cuvinte-cheie: artă, pictură, imagine, tablou, valoare, portret, spiritual.

Abstract

The article targets the creation of the Renaissance artist - Leonardo da Vinci, who approached the painting from a scientific position. He experimented with the aerial perspective, using the „sfumato” technique,

elaboration the classical compositional pyramidal scheme, and introduced a new ideal of female beauty based on the ideal of ancient art. The artistic vision of Leonardo da Vinci is based on the study of nature, and its painting reflects the harmony between man and nature.

Keywords: art, painting image, value, portrait, spiritual.

Fiecare om încearcă să lase o urmă considerabilă în viață, unii limitându-se la procrearea unei generații, alții avântându-se spre ample acțiuni, ce pot modifica „comportamentul” societății la toate nivelurile. Astfel de „inițiative” contribuie la schimbarea modului de percepere a realității și conturează noi aspirații de ordin spiritual.

În acest context, un interes deosebit îl prezintă maestrul Renașterii, care, prin amploarea acțiunilor întreprinse, au asigurat înnoirea gândirii și progresul civilizației, ocupând un loc aparte în „panteonul” societății umane. Este cunoscut faptul că omul întotdeauna se dezvoltă și există în concordanță cu cerințele epocii în care trăiește. Indiferent de fluctuațiile de ritm ale epocii, care pot contribui la dispariția unor valori spirituale și la afirmarea altora, structura intrinsecă a spiritului uman tinde să graviteze în jurul valorilor veritabile. Omul, trecând peste circumstanțele vitrege exterioare, caută să-și exprime viziunea sa despre lume prin artă, încearcă să-și întruchipeze, astfel, aspirațiile și visele, să proslăvească frumusețea, armonia, însăși